

A HATÓSÁGI ÉS A KÖZIGAZGATÁSI SZERZŐDÉSEK GYAKORLATA A HATÁRON INNEN ÉS TÚL¹

CZÉKMANN ZSOLT* , CZIBRIK ESZTER**

* Intézeti tanszékvezető egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Államtudományi Intézet, Közigazgatási Jogi Tanszék. E-mail: zsolt.czekmann@uni-miskolc.hu

** PhD hallgató, Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. E-mail: eszter.marczisne@uni-miskolc.hu

Absztrakt

A hatósági eljárás speciális döntési típusa a hatósági szerződés, amely még hazánkban viszonylag újkeletűnek számít, hiszen az előző hatósági eljárási törvényünk hatálybalépésével implementálták a jogrendszerünkbe. Mindazonáltal nemzetközi szintén, időben távolabbi múltat tekint vissza a jogintézmény megjelenése. Tanulmányunkban a közigazgatási, illetve a hatósági szerződések nemzetközi gyakorlatával foglalkozunk, összehasonlítva, hogy milyen közös, valamint eltérő elemek figyelhetők meg a hazai és a külföldi államok szabályai között. A gyakorlati megközelítés mellett elméleti kérdésekre is fókuszálunk. Hazánkban gyerekcipőben járnak ezek a jogintézmények, a jogalkotó széles körben még nem alkalmazza őket, tanulmányunkban megvizsgáljuk az egyes államok gyakorlatait, amelyek akár mintaként is szolgálhatnak hazánk szabályozására.

Kulcsszavak

hatósági eljárás, hatósági szerződés, közigazgatási szerződés, *Verwaltungsverfahrensgesetz*, öffentlich-rechtlicher Vertrag

Abstract

A special type of decision in the administrative authority procedures is the authority contract, which is still relatively new in Hungary, as it was implemented into our legal system with the entry into force of the previous Act on Administrative Procedures and Services. However, in the international arena, the emergence of this legal institution goes back further in time. In our study, we will look at the international practice of administrative and authority contracts, comparing the common and different elements that can be observed between the rules of domestic

¹ Készült az RRF-2.3.1-21-2022-00013 azonosítószámú “Társadalmi Innovációs Nemzeti Laboratórium” elnevezésű projektben, Magyarország Helyreállítási és Ellenállóképességi Tervének keretében, az Európai Unió Helyreállítási és Ellenállóképességi Eszközének támogatásával.

and foreign states. In addition to the practical approach, we also focus on theoretical issues. In Hungary, these legal instruments are still new and have not yet been widely applied by the legislator. In our study, we will examine the practices of some countries, which could serve as a model for our legislation.

Keywords

administrative authority procedure, authoritative contract, administrative contract, Verwaltungsverfahrensgesetz, öffentlich-rechtlicher Vertrag

1. Bevezető gondolatok

Tapasztalható, hogy a hatósági és a közigazgatási szerződésekkel kapcsolatos kérdések már-már a forró kása és a macska esete, azonban igenis érdemes az említett témakörrel foglalkozni – talán pont ez a tény, ami miatt doktori témám központi elemeként határoztam meg –, hiszen valamilyen úton-módon megbújtak a hazai, illetve a nemzetközi szabályozásban és a jogfejlődés azt mutatja, hogy számos kiaknázatlan területet rejt még magában a hatósági és a közigazgatási szerződés. Tanulmányunkban ezen jogintézményekre fókuszálunk, célunk egy holisztikus kép bemutatása a tanulmányra irányadó terjedelmi korlátok keretein belül.

A dogmatikai bevezetőt érdemes először elhatárolási kérdésekkel kezdeni. Az említett jogintézmények közül a hatályos jogunk a közigazgatási szerződések egy típusaként értelmezhető a hatósági szerződés, amely a hatósági eljárás alternatív döntési típusa. Eljárásjogi törvényünk szerint, „jogszabály lehetővé teheti vagy előírhatja, hogy a hatóság a hatáskörébe tartozó ügynek a közérdek és az ügyfél szempontjából is előnyös rendezése érdekében határozathozatal helyett az ügyféllel írásban hatósági szerződést kössön”². A törvény *ipso iure* kimondja emellett, hogy a hatósági szerződés közigazgatási szerződésnek minősül. Évtizedekig csak a tudomány alakította a közigazgatási szerződés fogalmi elemeit, míg nem a közigazgatási perrendtartás rögzítette a közigazgatási szerződés definícióját is. Eszerint közigazgatási szerződés alatt érthető az „a magyar közigazgatási szervek között közfeladat ellátására kötött szerződés vagy megállapodás, továbbá az a szerződés, amelyet törvény vagy kormányrendelet annak minősít”³. Azonban ezen jogszabályi alapokhoz hosszú út vezetett. Először tekintsük át röviden ezt a történeti folyamatot.

A XIX. és a XX. század határán a német jogirodalomban igen erőteljes határvonal kezdett kialakulni – többek között Otto Mayer munkássága⁴ nyomán – a közjog és a magánjog között. Mindazonáltal a jogfejlődés eredményeképp mind a két jogterületen megjelentek vegyes jellegű rendelkezések, megemlítve itt akár a magánjogba beágyazódott közhatalmi jellegű szabályokról, akár a közigazgatás szerződéses viszonyairól (Bán, 2019, 1). A kontinentális jogrendszerben a közjog és a magánjog szigorú elkülönítése a modern gazdasági és társadalmi viszonyok között már volt nem tartható (Várhomoki-Molnár, 2021, 52). A közigazgatási szervek egyes magánjogi aktusai éppúgy megjelentek Németországban, mint akár Franciaországban is.

² Ákr. 92. § (1) bek.

³ Kp. 4. § (7) bek. 2. pont

⁴ Mayer akként nyilatkozott, hogy az állam cselekvései mindig hatósági jellegűek, ezért magánjogi jellegű jogviszonyokba csak akkor kerülhet, ha saját maga veti magát alá a polgári jogi szabályoknak, amit viszont nem mint állam tesz meg (Harmathy, 1983, 23).

Tanulmányunkban e két állam szabályozását helyezük fókuszba, azonban további példákkal is szeretnénk szolgálni a közigazgatás egyes magánjogi eszközeit tekintve.

A közigazgatási szerződés speciális válfaja a hatósági szerződés, amely időben sokkal később jelent csak meg, viszont mind a kettő jogintézmény visszavezethető ahhoz a kérdéshez, amelyet hazánkban elsők között⁵ Harmathy Attila vizsgált az előző évszázad derekán, mégpedig, hogy „a közérdek védelme megoldható-e magánjogi szerződési szabályokkal vagy elengedhetetlen a közigazgatási jogi megoldások alkalmazása?” (Harmathy, 1983, 114; Nagy, 2021, 58) A válasz egyértelműen igen az előbbi kérdésre, hiszen az elmúlt évtizedek gyakorlata is ezt bizonyítja, azonban ez a válasz több oldalról vizsgálható és vizsgálandó. Elsőként érdemes arra fókuszálni, hogy ezek a jogintézmények sokkal inkább illeszkednek a megváltozott társadalmi rend által elvártakhoz, hiszen a kontraktualizáció egyre nagyobb teret nyer magának. Azonban alkalmazásuk – álláspontunk szerint – még gyerekcipőben járnak a hazai joggyakorlatban, a különböző szerződésfajták felbukkanása az ágazati törvényekben még igencsak esetleges jellegűek (Horváth, 2005, 143), szemben más államok szabályrendszerével, ahol már bátrabban nyúlnak a közigazgatás berkein belül a közigazgatási, illetve hatósági szerződések jogintézményeihez. Kérdés lehet ebből kifolyólag, hogy hazánkban miért idegenkednek ennyire a közigazgatás egyes szerződéses eszközeitől, hiszen legyünk őszinték, találkozhatunk velük, azonban közel sem olyan mértékben, és közel sem olyan gyakorlattal, mint például a korábban említett két állam szabályozásában. Ebből a gondolatmenetből kifolyólag pedig érdemes a következőkben az egyes államok szabályait vizsgálat tárgyává tenni a közigazgatás egyes „szerződéses” eszközei tekintetében, hogy milyen körben tekinthetnénk e szabályokra mintaként, illetve mely szakigazgatásokban lenne érdemes bővíteni a magyar szabályozás „repertoárját” a közhatalmi fellépés lehetőségei mellett az egyes szerződéses jellegű eszközökkel.

2. Fókuszban a német szabályozás

A hazai szabályozás kialakításánál a külföldön bevett joggyakorlat mindig is kiemelt alapot jelentett, nincs ez másképp a hatósági, illetve közigazgatási szerződések vonatkozásában sem. Elsők között két olyan állam szabályozásával foglalkozunk, amelyek esetében bőven találunk olyan szabályokat, amelyek mintaként szolgáltak a magyar jog kialakításánál.

Bár a német jogalkotó a kezdetekben idegenkedett a polgári jogi alapokon nyugvó jogintézmény alkalmazásától, de a XX. század első harmadában megtört a jég és szépen lassacskán a közszolgáltatások, vagy éppen az állami támogatások körében egyre inkább a közjogi szerződések eszköztárához nyúltak a német szabályozásban (Bán, 2019, 7). A német közigazgatási eljárási törvény, azaz a *Verwaltungsverfahrensgesetz* (a továbbiakban: VwVfG) 1977. január 1-jén lépett hatályba és jelenti azóta is a hatósági eljárás szabályozásának általános törvényi kereteit a szövetségi államban. A következőkben eltekintünk a német hatósági eljárásjog bemutatásától és csupán a témánk vonatkozásában releváns jogintézményekkel foglalkozunk.

⁵ Itt azonban meg kell jegyezni Ádám Antal nevét is, aki – még Harmathy Attilát megelőzően – kifejtette, hogy az „Állami szerveink működésében mind gyakrabban találkozunk olyan két vagy több alany által kötött – különböző elnevezésű – megállapodásokkal, amelyekről rövid vizsgálat után megállapíthatjuk, hogy nem polgári jogi, nem munkajogi és nem is nemzetközi jogi szerződések. Rendeltetésüket, jogi természetüket azonban hazánkban mind ez idáig nem tárta fel átfogó és beható elméleti igényű elemzés, sőt részletes tételejogi normaalkotás tárgyaiként sem szerepelnek e megállapodások.” (Ádám, 1968, 121)

A német jogirodalom, illetve a joggyakorlat a közigazgatási jog által köthető szerződések tekintetében egy komplex képet ad. A magyar szabályozással ellentétben egyértelmű rendszerben mutatja be a hatósági eljárási törvény az egyes közjogi szerződési típusokat. A kiindulási alap az ún. *öffentlich-rechtlicher Vertrag*, amely – a közigazgatási szervek cselekvésének egyik formájaként (Vadál, 2006, 257) – a magyar közjogi szerződések kategóriájának feleltethető meg és amely a legtágabb fogalomként értelmezhető. Ezen a ponton érdemes elhatárolni a jogintézményt az ún. *Verwaltungsprivatrecht* csoportjától.⁶ Hiszen utóbbi esetében a közigazgatás azon aktusainak egy csoportjáról beszélhetünk, ahol a közigazgatás magánjogi jogok és kötelezettségek hordozója, amelyet a közigazgatás magánjogi kötelezőségének elveként⁷ is emlegetnek. Ahhoz, hogy ilyen típusú közigazgatási cselekvésről beszélhessünk, magánjogi eszközökkel kell közfeladat ellátását végeznie a közigazgatási szervnek. Bullinger egyértelműen elhatárolja, és akként foglal állást, hogy a *Verwaltungsprivatrecht* mégiscsak *Privatrecht* (Bán, 2019, 9). A két csoport között a különbség csupán annyi lesz, hogy míg a *Verwaltungsprivatrecht* esetében a közigazgatási szervek közhatalom hiányában, magánjogi jogalanyokként lépnek fel az adott jogviszonyban, addig az *öffentlich-rechtlicher Vertrag* keretében a szerződést kötő szervek közhatalommal továbbra is rendelkezni fognak (bár „papíron” a felek pozíciója kiegyenlítődik). Mindazonáltal mi most nem a *Verwaltungsprivatrecht* csoportjára koncentrálnak, hanem azon jogintézményekre, amelyek a közigazgatási jog által szabályozottak.

Az *öffentlich-rechtlicher Vertrag* tekintetében a VwVfG rögzíti, hogy ilyen típusú szerződés a közjog területén – jogszabályi rendelkezések betartása mellett – létesíthető, módosítható vagy felmondható.⁸ A német közjogi szerződéstípusok vonatkozásában különbséget kell tenni az ún. *Koordinationsvertrag*, illetve a *Subordinationsvertrag* között, előbbi az általunk ismert közigazgatási szerződések jellemzőivel bír, utóbbi pedig a hatósági szerződés kategóriáját foglalja össze. A német hatósági eljárási törvény csak e jogintézmény két kategóriájáról rendelkezik külön, azaz a *Vergleichsvertrag*ról, illetve az *Austauschvertrag*ról.

A német szabályozás szerint a hatósági szerződés keretében a hatóság nem alá-főlérendeltségi viszonyban jár el, hanem az egyenlőség szintjére lép át.⁹ A német általános hatósági eljárási törvény alapvetően megengedő szabályt tartalmaz a szerződés megkötése vonatkozásában, csupán azt rögzíti, hogy a felek akkor köthetik meg, hogyha azt jogszabály nem tiltja.¹⁰

A *Koordinationsvertrag*ként fémjelzett jogintézmény szabályai a közigazgatási szerződéséhez hasonlatosak. Példaként hozható annak megkötésére az az esetkör, amikor két szövetségi tartomány közösen szeretne iskolabusz járatokat működtetni. Ilyen esetben az egyik tartomány nem bocsát ki valamilyen közigazgatási aktust, hanem egyenrangú felekként a közigazgatási szerződés eszközét veszik igénybe, így itt hatósági eljárás külön lefolytatására nincs szükség.¹¹

Fontos azonban, hogyha már állampolgár szerepel szerződő félként a jogviszonyban, akkor nem erről a típusról, hanem a *Subordinationsvertrag*ról beszélhetünk. Már a neve is sejteti, hogy alárendeltségi viszony van eredetileg a felek között, hiszen az ügyfélnek hatósági szer-

⁶ A „*Verwaltungsprivatrecht*” jogintézménye akként definiálható, hogy azon aktusai tartoznak ebbe a gyűjtőfogalomba, amikor a közigazgatás a magánjog eszközeivel lép fel. Alapvetően a magánjog szabályai érvényesülnek, viszont a közigazgatás sajátosságainak figyelembevételével. (Köbler, 2004, 548)

⁷ Általunk fordítva, németül: *Grundsatz der Privatrechtsbindung der Verwaltung*.

⁸ VwVfG 54. §

⁹ JuraOnline: Arten des ÖR Vertrages, §§ 54 ff. VwVfG. Online: <https://bit.ly/46vh5XZ>

¹⁰ VwVfG 54. §

¹¹ JuraOnline: Arten des ÖR Vertrages, §§ 54 ff. VwVfG.

ződés helyett akár határozatot is kibocsáthatna a hatóság. Azonban a mindinkább ügyfélbarát rendelkezések érvényesülése érdekében a felek a kontraktualitás „mezejére lépnek”. Viszont ez a – továbbra is – kiegyenlítetlen helyzet nem vezethet ahhoz, hogy a hatóság visszaéljen közhatalmával és az ügyfélre nézve kedvezőtlen szerződési feltételeket állapítson meg (Heintzen, 2003, 10).¹² A *Subordinationsvertrag* csoportján belül a törvény két típus között tesz különbséget, a *Vergleichsvertrag*, illetve az *Austauschvertrag* között. Előbbi az egyezség jogintézményének feleltethető meg, ami a magyar jog szerint nem minősül hatósági szerződésnek, így ebben a tekintetben különbség mutatható ki a két állam szabályozása között. Az egyezségi megállapodás, azaz a *Vergleichsvertrag* lényege az eltérő érdekek összhangba hozása a szerződési feltételek révén. A VwVfG 55. §-a értelmében ezen megállapodás megkötéséhez szükséges, hogy a megállapított tényállás alapján egy jogilag konkrétan nem szabályozott, „bizonytalan” helyzet álljon elő, amely helyzetben a jogalkalmazó feladata, hogy a felek kölcsönös érdekeit figyelembe véve mérlegeljen és egyezségi megállapodás formájában döntsenek a vonatkozó ügyben (Wolff, 2017, 197). Az *Austauschvertrag* körébe azok a hatósági szerződések vonhatók, ahol a hatóság és a szerződő fél között valamilyen szolgáltatás-ellenszolgáltatás cseréje következik be. Azonban előfordulhat az ún. „*hinkender Austauschvertrag*” esetkőre is, amikor csak az ügyfél vállal magára valamilyen kötelezettséget a hatósági szerződés keretében.¹³ Ebben az esetben is – a jogbiztonság sértetlensége érdekében – analógia révén, a VwVfG 56. §-ban megfogalmazott szabályokat alkalmazzák.

A szerződési szabadság elvének korlátjaként rögzíti az *Austauschvertrag* esetében az eljárási kódex, hogy csak az ágazati törvényekben meghatározott feltételeknek megfelelően lehet például támogatást igénybe venni hatósági szerződés keretében. Ilyen kitétel lehet, hogy meg kell határozni például a támogatási időszak kezdetét, vagy végét, vagy ha valamilyen feltétel bekövetkezéséhez kötik a szerződés megszüntetését a felek, akkor azt is meg kell jelölni.¹⁴ Alaki kitétel – hasonlóan a magyar szabályozáshoz – az írásbeli forma, azonban a német törvény megadja az ágazati jogszabályoknak az eltérés lehetőségét. Amennyiben a hatósági szerződés megkötéséhez szakhatóság állásfoglalása szükséges, akkor ennek beszerzésével együtt léphet csak hatályba a hatósági szerződés.

A törvény felsorolja továbbá a semmisség esetkőreit is, e tekintetben semmis például az az *öffentlich-rechtlicher Vertrag*, amelynek megkötése során valamilyen eljárási hiba következett be – például illetékeség vagy hatáskör hiányában járt el a hatóság –, és erről a tényről a szerződő feleknek a szerződéskötés pillanatában tudomásuk volt.¹⁵ További semmisségi okként

¹² Itt érdemes megemlíteni a német eredetű *ordoliberalis elvet*, amely a második világháborút követően látott napvilágot az egyik legjelentősebb gazdaságpolitikai iskolaként. Kiindulópontja Freiburg volt (Gerber, 1994, 25). A közigazgatás által kötött szerződések tekintetében mindig is vita állt fent a civil-, illetve a közjogi jogászok között, főként azon irányvonal mentén, hogy mely jogág tudja hatékonyabban „megóvni” az állampolgárt egy esetleges jogvita esetén. A civilisták főként azzal érvelnek, hogy a magánjog sokkal inkább képes az állammal szemben megvédeni polgárát, mint a közigazgatási jog, hiszen a polgári per alkalmas a megbillent egyensúlyi helyzet visszaállítására. Ezen álláspontot az ordoliberalis elveket közvetítő német jogdogmatika, illetve az azt követő magyar polgári jog elmélete képviseli, azzal, hogy a közigazgatás szerződésai felett gyakorolt magánjogi kontroll biztosítja, hogy a piacot ne az állam – amelynek feladata csupán a gazdasági jogi és intézményi keretek kialakítása –, hanem a szabad verseny uralja (Nagy, 2022, 137).

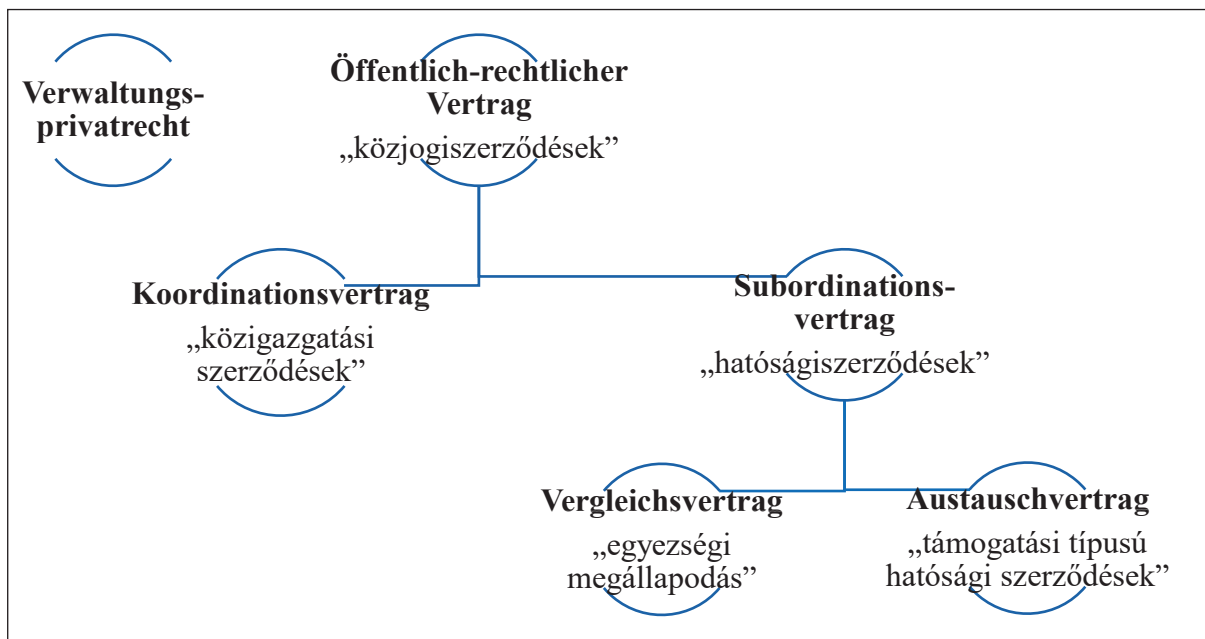
¹³ Anwalt24: Austauschvertrag. Online: <https://www.anwalt24.de/lexikon/austauschvertrag>

¹⁴ VwVfG 36. § (2) bek.

¹⁵ VwVfG 59. § (2) bek. 2.

határozza meg a *VwVfG* azt az esetkört, amikor a *Vergleichsvertrag* megkötésének előfeltételei nem teljesültek.¹⁶ A törvény meghatározza továbbá, hogy ha a semmisség a szerződésnek csak egy részét érinti, akkor is főszabály szerint az teljes egészében semmisnek minősül, kivéve, ha feltételezhető, hogy a semmis rész nélkül létrejött volna a szerződés.¹⁷

Valamint rögzíti végül azt is a törvény, hogy egyéb nem szabályozott kérdésekben a háttérjogszabályként a német PTK, azaz a BGB szerződésekre vonatkozó általános rendelkezéseit kell alkalmazni.¹⁸ A fentiekben leírtakat a következő ábra foglalja össze.

1. ábra saját szerkesztés

A fejezet végén egy táblázatban foglaltuk össze – a magyar szabályozással együtt – az egyes szerződéstípusokat különböző szempontok szerint, például, hogy kik a szerződő partnerek, tartalmilag mire irányulhat a szerződés, vagy hogy hol találjuk a szabályozás kereteit, feltételeit. Amennyiben szeretnénk az egyes jogintézményeket egymástól elhatárolni érdemes egy-egy ágazati példával is megtenni azt. Először az „*Austauschvertrag*” köréből emelnénk ki egy példát.

A legtöbb tartományban építésügyi előírás, hogy – főszabály szerint – csak akkor lehet új építmény létesítését engedélyezni, ha bizonyíthatóan lesz elegendő parkolóhely az épület-hez tartozó gépjárműveknek (Heintzen, 2003, 7). A zsúfolt belvárosok tekintetében ez azonban problémába ütközhet és ebből kifolyólag számos beruházás kivitelezhetetlen lenne. Ennek kiküszöbölésére azonban a jogszabály biztosítja az ún. *Stellplatzablösevertrag* megkötésének a lehetőségét, amely a hatósági szerződések egy már régóta ismert típusa és általában a települési önkormányzat köti az ügyféllel. A szabályozás több szintű, egyrészt szövetségi szinten törvényi keretek között biztosított a hatósági szerződés megkötése, ezt kiegészítik a tartományi szabályok, illetve az adott település rendeletei rögzítik a szerződés pontos paramétereit (mint például a díj mértékét). Ennek keretében például megállapodhatnak a felek, hogyha egy belvárosi épületet szeretnének építeni, akkor a parkolóhelyek kialakítására az összeget biztosítja az ügyfél,

¹⁶ VwVfG 59. § (2) bek. 3.

¹⁷ VwVfG 59. § (3) bek.

¹⁸ VwVfG 62. §

viszont annak kivitelezését, valamint az engedélyeztetési eljárás lefolytatását a hatóság vállalja magára vagy akként is határozhatnak, hogy az adott összeget az önkormányzat – a település más részén – nyilvános parkolóhelyek kialakítására fordítja,¹⁹ vagy a helyi tömegközlekedés fejlesztését célzó beruházásokra csoportosítja, vagy akár olyan tartalmú megállapodás is születhet a felek között, hogy csupán az összeg megfizetésével az ügyfél részben vagy egészben eleget tesz a jogszabályban meghatározott kötelezettségének.²⁰ Látható, hogy a megoldások széles tárházát biztosítják az egyes települések szabályai a szolgáltató típusú közigazgatás megvalósulása érdekében.

Amennyiben a másik csoportot nézzük, a német joggyakorlat szerint *Vergleichsvertragnak*, azaz egyezségi megállapodásnak minősül az az esetkör, amikor kisajátítási eljárás során a hatóság és az ingatlan tulajdonosa nem tudnak megállapodni a kártalanítás mértékét illetően. Hazánkban a vármegyei (fővárosi) kormányhivatal folytatja le a kisajátítási eljárást, míg a német gyakorlat szerint ilyenkor egy köztes forgalmi értékben állapodnak meg egyezségi megállapodás keretében a felek (Heintzen, 2003, 11). Míg a hazai gyakorlatra inkább az erőteljesebb alá-fölrendeltség mutatkozik míg, addig a német szabályozás inkább a megállapodás eszközához nyúl. A korábbiakban említettük, hogy az egyezségi megállapodáshoz mérlegelnie kell a jogalkalmazónak, így ebben a példában jól kimutatható a kártalanítás mértékének a kérdésessége.

Amennyiben a magyar szabályozással összevetjük a német gyakorlatot a következő megállapításokat tehetjük. Hazánk szabályozása sok egyezőséget mutat a német jogrendszerben lefektetettekkel, azonban mégis ki kell emelni elsőként az egyik legszembevetőbb különbséget, mégpedig, hogy az egyezségi megállapodás a német jog szerint a hatósági szerződés egy típusaként értelmezhető, hazánkban azonban speciális döntési típus a hatósági szerződés mellett, és nem annak típusaként értelmezhető. Differenciálható továbbá egymástól a két szabályozás abban a tekintetben is, hogy az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL törvény (a továbbiakban: Ákr.) szerint csak és kizárólag írásban köthetik meg a felek a hatósági szerződést és ettől az ágazati szabályozás sem térhet el, mindazonáltal a *VwVfG* csak főszabályként határozza meg ezt a formát. Említést érdemel az a különbség is, hogy a magyar jog ismeri a hatósági szerződés megkötésének kötelező esetkörét is, amely egy „quasi határozatként” értelmezhető, azonban ezzel a lehetőséggel a német jogalkotás nem élt, csupán annyi kikötést határozott meg a hatósági szerződés igénybevitelével összefüggésben a *VwVfG*, hogy ágazati jogszabály ne tiltsa annak alkalmazását. Végül, de nem utolsó sorban szólni kell a semmisségről is, hiszen a német eljárási törvény speciális semmisségi okokat állapít meg a jogintézménnyel összefüggésben, szemben a hazai szabályokkal. Az Ákr. 123. §-a általánosan – nemcsak a hatósági szerződésekre vonatkozóan – sorolja fel azokat az esetköröket, amelyek előfordulásakor a közigazgatási bíróságnak – a jogorvoslati szakban a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény (a továbbiakban: Kp.) szabályai szerint – meg kell semmisítenie a közigazgatási aktust (Barabás, 2018, 729), azaz a törvény külön, speciális szabályokat nem állapít meg a hatósági szerződés semmis eseteire vonatkozóan.

¹⁹ Például Ibbenbüren (Nordrhein-Westfalen) településen szabályoznak ekként, ld. <https://shorturl.at/ahikq>
A helyi önkormányzati rendelet meghatározza, hogy ha csak nagy nehézségek árán lenne lehetséges a szükséges parkolóhelyek kialakítása, akkor az építésfelügyeleti hatóság Ibbenbüren városával egyetértésben eltekinthet a parkolóhelyek kialakításától. A rendelet meghatározza ennek a mértékét is. (Satzung über die Ablösung von Stellplätzen der Stadt Ibbenbüren vom 19. Dezember 2022. 1. §)

²⁰ Például ekként szabályoz Potsdam (Brandenburg) városa: <https://shorturl.at/uzQ35>

A német gyakorlat szerint az *öffentlich-rechtlicher Vertrag* egyes típusainak az alkalmazására leggyakrabban az építésügyi igazgatás területén kerül sor. Ezzel szemben a hazai joggyakorlatban az építésügyi igazgatás területén nem találkozhatunk sűrűn hatósági szerződésekkel, egy példaként hozható a településrendezési kötelezés esete. Amikor is a települési önkormányzat polgármestere jogszabályban meghatározott esetekben és módon a településkép javítása érdekében az azt rontó állapotú építmények meghatározott időn belüli helyrehozatali kötelezettségét írhat elő önkormányzati hatósági döntésében. Az önkormányzat e kötelezettség teljesítéséhez anyagi támogatást nyújthat. A polgármester a határozathozatal helyett hatósági szerződést is köthet az ügyféllel,²¹ amelyben a felek a közérdek érdekében egyensúlyba hozhatják a saját igényeiket. Továbbá közigazgatási szerződésnek minősül – a témakörnél maradva – a településrendezési szerződés, amelyet a települési önkormányzat az egyes településfejlesztési célok megvalósítására köt az érintett telek tulajdonosával, illetve az adott telken beruházni szándékozóval.²² Amennyiben a szerződés tárgya a telepítési tanulmányterv alapján a településfejlesztési terv és a településrendezési terv kidolgozásának a finanszírozása, akkor az önkormányzat a szerződésben arra vállal kötelezettséget, hogy a szükséges településrendezési eljárást a megállapított határidőn belül megindítja és azt az előírásoknak megfelelően lefolytatja. Mindazonáltal az építésügyi szakigazgatás hatalmas területet ölel fel, így e két példa csekélynek mondható.

Játsszunk el a gondolattal, hogy amennyiben a német jogrendszert mintaként tekintjük, akkor milyen további esetekben alkalmazhatná a magyar jogrendszer az említett jogintézményt. Viszonylag hosszadalmas eljárásnak tekinthető a fennmaradási engedély kibocsátásának a folyamata az építésügyi igazgatásban.²³ Tegyük fel, hogy a hivatkozott esetre vonatkozó kérelem benyújtásakor az érintett szakhatóság előzetes állásfoglalása rendelkezésre áll a hozzá tartozó, a szakhatóság által záradékolt építészeti-műszaki dokumentációval együtt. Amennyiben a hatályos jogszabályoknak megfelelően létesített, vagy annak megfelelően szabályossá tett építményről beszélünk feltételezhető a fennmaradási engedély későbbi kiadása, azonban előfordulhatnak olyan feltételek, amelyek megnehezíthetik a helyzetet és az ügy elhúzódásához vezethetnek. Ennek kiküszöbölésére a felek megállapodhatnak egy hatósági szerződésben, amelynek célja alapvetően az lenne, hogy a hatóság által előírt további kötelezettségek teljesítése esetére – például olyan munkálatok elvégzését, amelyek révén szabályossá teszik az építményre vonatkozó előírásokat – az ügyfél bízhatna a későbbi engedély kibocsátásában. Utóbbi elképzelés hasonlatos a fogyasztóvédelmi hatósági eljárás által szabályozott hatósági szerződés megkötésének lehetőségéhez, amikor is a partnerség elvéből következően (Fazekas & Szombati, 2020, 630), a fogyasztóvédelmi hatóság a jogsértés megszüntetése érdekében határozathozatal helyett hatósági szerződést köthet azzal az ügyféllel, aki vállalja, hogy felhagy a jogsértő magatartással, és magatartását a fogyasztóvédelmi rendelkezésekkel a hatósági szerződés szerint összhangba hozza.²⁴

²¹ Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény (a továbbiakban: Étv.) 29. § (3) bek.

²² Étv. 30/A. § (1) bek.

²³ Főszabály szerint az ügyintézési határidő 25 nap, azonban, ha az eljárás során szakhatóságot kell megkeresni, és jogszabály az építésügyi és építésfelügyeleti hatósági eljárások tekintetében eltérően nem rendelkezik, az ügyintézési határidő 35 nap, továbbá 50 napos ügyintézési határidővel kell számolni az építésrendészeti eljárásokban. Lásd: az építésügyi és építésfelügyeleti hatósági eljárásokról és ellenőrzésekről, valamint az építésügyi hatósági szolgáltatásról szóló 312/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet 14/A. §-át.

²⁴ A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény 47. § (6) bek.

Jelen fejezetben a közigazgatási, illetve a hatósági szerződések német szabályozásával foglalkoztunk dogmatikai, illetve gyakorlati szemüvegen keresztül, ennek összefoglalását a következő táblázat mutatja be.

	Koordinations- vertrag	Austausch- vertrag	Vergleichs- vertrag	Közigazgatási szerződés	Hatósági szerződés
Jog- forrás	VwVfG 54. § 1. mondat	VwVfG 56. §	VwVfG 55. §	Kp. 4. § (7) bek. 2.	Ákr. 92-93. §
Szerződő felek	közig. szerv – közig. szerv	hatóság – ügyfél	hatóság – ügyfél	közig. szerv – közig. szerv	hatóság – ügyfél
Tárgya	közfeladat ellátása	szolgáltatás – ellenszolgáltatás v. „ <i>hinkender Austausch-vertrag</i> ” esetében csak állampolgári kötelezettség	érdek-ellentét kiegyen-lítése	közfeladat ellátása	közérdek érvényesítése
Ágazati példa	megállapo- dás a közutak karbantartá-sáról	„parkolóhely szerződés”	kisajátítási eljárás során a kártalanítás mértékében történő megállapo- dás	önkormány- zatok társulási megállapodása	foglalkoz- tatást elősegítő támogatásról szóló hatósági szerződés

2. ábra saját szerkesztés

Azt hangsúlyozni kell, hogy a német *öffentlich-rechtlicher Vertrag* kategóriája a francia jog által szabályozott közigazgatási szerződésekhez képest szűkebb körben fordul elő (Várhomoki-Molnár, 2018, 535). Ezzel a gondolattal pedig át is térnénk a francia modellhez.

3. Fókuszban a francia szabályozás

Annak érdekében, hogy címünkhöz hűek maradjunk, a hatósági szerződésektől kicsit elkanyarodva a közigazgatási szerződésekről is szólunk. A közigazgatási szerződések önálló jogintézményekként történő kialakulása először Franciaországban ment végbe (Harmathy, 1983, 17), ahol először a közigazgatási bíróságok gyakorlata, majd a jogszabályok alakították a jogintézményt (Fábián, 2018, 117). A közigazgatási bíróságok Franciaországban másfél évszázada formálják a közigazgatási szerződések fogalmi keretrendszerét, megteremtve a közigazgatási szerződések széles tárházát. A XIX. század hajnalán jöttek létre, abban az időszakban, amikor a kialakulóban lévő polgári államban a közigazgatás szervezetrendszere elkülönült és egyre nagyobb mértékben látott el igazgatási, gazdálkodási tevékenységet, emellett párhuzamosan pedig nőtt a közszolgáltatási szerepköre is (Berényi, 2005, 309). A közszolgáltatási feladatok elterjedése magukkal hozta annak a felismerését is, hogy ezek ellátása nem feltétlenül a közhatalmi kérdéskörbe esik (Seereiner, 2021, 5). Amennyiben az állam nem léphetett fel szuprematív jelleggel, akkor szükség volt egy alternatív megoldás kidolgozására. Ezzel összefüggésben elterjedt az a nézet, hogy a közigazgatási szervek ezen feladataik ellátását sokkal inkább a szerződés formájában tudják hatékonyan végrehajtani, mintsem közhatalmi aktus keretében. Fontos

volt azonban, hogy ezeket a szerződéstípusokat az első perctől kezdve el kellett különíteni a magánjog kontraktusaitól, így egy attól eltérő szabályrendszer kialakítására volt szükség. Ezen elv a mai napig helytálló, hiszen a közigazgatási szerződések a francia jogban azóta is önálló kategóriaként elkülönülnek a polgári jog szabályai szerint kötött szerződésektől (Várhomoki-Molnár, 2018, 532). A francia jogirodalom szerint a közigazgatási szerződések a konszenzusos aktusok széles struktúrájának egy sajátos kategóriáját képezik, amelyek figyelemreméltóképp gazdagították a közigazgatás cselekvéseinek arzenálját (Langrod, 1956, 530), emellett pedig egyfajta rugalmasságot is biztosítanak a feleknek (Langrod, 1955, 325).

A francia jogban a közigazgatási szerződések csoportjába egyrészt a jogszabály által közigazgatási szerződésnek minősített kétoldalú közigazgatási aktusok tartoznak, illetve azok a közigazgatási szerződések, amelyeket a bírói gyakorlat minősített annak, ennek során legalább az egyik félnek közjogi jogalanynak kell lennie, közfeladat vagy közszolgáltatás ellátását kell céloznia, a polgári jogban ismert elvektől eltérő szerződési struktúrával kell bírnia, illetve a közjogi szabályoknak kell érvényesülnie a kontraktusban (Seereiner, 2021, 6). Harmathy Attila hangsúlyozta, hogy a közigazgatási szerződések fejlődésében az önálló közigazgatási bíróságok felállítása, illetve azok legfelsőbb szerve a *Conseil d'État* játszott kiemelkedő szerepet, mivel egy 1806-os dekrétum értelmében a *Conseil d'État* elé kerültek mindazok a jogviták, amelyek a miniszterek, valamint az irányításuk alá tartozó minisztériumok által megrendelt munkák elvégzésével, szállítások lebonyolításával kapcsolatban merültek fel (Harmathy, 1983, 19).

A hatályos francia szabályok alapvetően mind a mai napig fenntartják a kialakult joggyakorlatot, azt a bírói gyakorlat és a jogalkotói tevékenység csak finomítja. A francia kodifikációs munkák eredményeképp a nem bírósági közigazgatási eljárás fogalmába csoportosítják az egyoldalú közigazgatási aktusokat, illetve a közigazgatási szerződéseket is (Pollák, 2019, 23).

Érdeemes a francia szabályozás kapcsán még kiemelni, hogy a jogalkotó közigazgatási szerződéssé minősítette a közbeszerzési kódex által köthető valamennyi szerződést, így olyan szerződéstípusok is e kategóriába kerültek a francia jog szerint, amelyeket a bírói gyakorlat a klasszikus szempontok alapján nem feltétlenül minősített volna annak (Várhomoki-Molnár, 2012, 433). Itt érdemes összehasonlítani a magyar szabályozással az említetteket, hiszen hazánkban a *közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLI. törvényt módosító 2017. évi CLXXXVI. törvény* indokolása rögzítette, hogy a közbeszerzési szerződés nem minősül közigazgatási szerződéstípusnak, tekintettel arra a tényre, hogy meghatározó részükben a polgári szerződések jogára jellemző elemeket tartalmaznak, így az ezekkel kapcsolatos jogviták elbírálásának fórumai nem a közigazgatási ügyekben eljáró, hanem a polgári bíróságok (Patay, 2020). Ez pedig, ahogy Nagy Marianna fogalmazta meg, nagyon „fáj” a közigazgatási jogászoknak (Nagy, 2022, 141).

Párhuzam mutatható ki a francia és a német szabályozás között is, hiszen a francia bírói gyakorlat is alapvetően két típusra osztotta a megállapodásokat: egyrészt egyik esetben a közigazgatási szerv úgy jár el, mint a közhatalom megtestesítője, hatósági aktus keretében, a másik fajtánál azonban annak cselekménye semmiben sem különbözik bármely más tulajdonosétól, előbbi csoportba a közigazgatási szerződések, utóbbiba pedig a polgári jogi szerződések tartoznak (Harmathy, 1983, 20). Míg az első csoport a német *Koordinationsvertrag* kategóriájának feleltethető meg, utóbbi a *Verwaltungsprivatrecht* csoportjának.

Ez a jogfejlesztő tevékenység a kontinentális jogrendszert követő államok esetében mintaként szolgált, akárcsak hazánk tekintetében. Magyarországon elsők között Valló József emlegette franciaországi útjáról hazatérve a jogintézményt. Tanulmányában ekként írt róluk: „A magyar jogász számára talán legmeglepőbb és legtanulságosabb a közigazgatási szerződések elmélete, amelynek alap gondolata az, hogy a szóbanforgó szerződések nem tartoznak bele a polgári törvénykönyvből ismert egyik szerződéstípusba sem, hanem sui generis ügyletek, ame-

lyekre nem a magánjog, hanem a service public joga alkalmazandó.” (Valló, 1939, 105)

Összegzésképpen elmondható a francia jogfejlődés kapcsán, hogy az első perctől kezdve ismerték és alkalmazták azt a megkülönböztetést, amely szerint az állam eljárhat a közhatalom birtokosaként és magántulajdonosként is az egyes szerződéses kapcsolatokban (Harmathy, 1983, 29).

4. További érdekességek a világ többi pontjáról

Tanulmányunkban még további államok szabályozását vettük alapul. Szomszédunkban, az osztrák szabályozás a korábbiaktól eltérő megközelítést alkalmaz. Egy fogalomkör alatt értelmezi azokat a szerződéses kapcsolatokat, ahol az állam kvázi magánfélként lép fel és azokat az eseteket is, ahol a hatóság a magyar szabályozásban hatósági szerződésként ismert kontraktusokat köt. A jogterület összefoglaló neve az ún. *Privatwirtschaftsverwaltung*. A joggyakorlat kizárólag a közhatalom birtokában, valamint a magánfélként történő fellépés között tesz különbséget. Erre vonatkozóan született is egy döntés a Steiermarkban székelő tartományi közigazgatási bíróság által. A döntés szerint amennyiben a hatóság közhatalom birtokában gyakorolja tevékenységét, azaz például kötelező hatósági határozatot hoz, az a *Privatwirtschaftsverwaltung* kategóriáján kívül fog esni, illetve azt is ki kell emelni, hogy a *Privatwirtschaftsverwaltung* a nem közhatalom birtokában gyakorolt közigazgatási aktusok gyűjtőfogalma.²⁵ Az osztrák jogirodalomban többen²⁶ állást foglaltak ezen jogi kategória pozitív, illetve negatív értékelése mellett. Előnyként került első helyen megfogalmazásra a rugalmasság, hiszen a közigazgatás kógens szabályaitól ezen szerződések térhódításával lehet eltérni azáltal, hogy az imperatív rendelkezésekkel szemben a felek közös akarata nyilvánul meg bennük. Másrészt pedig egyedi megoldásként szolgálhatnak a különböző esetek kapcsán, amelyekre a közigazgatás szuprematív jellege miatt főszabály szerint nem feltétlenül lenne lehetőség (Weber, 2016, 5). Azonban a bírói gyakorlat azt a szemléletet támasztja alá inkább, hogy a *Privatwirtschaftsverwaltung* kapcsán bár kvázi magánfélként lép fel az állam és köt szerződést ezekben a jogviszonyokban, azonban a különleges piaci ereje miatt a felek között nem teremődik tényleges egyensúlyi helyzetet (Kneih, 2010, 106). Összegzésként pedig elmondható, hogy az osztrák jog más megközelítést alkalmaz a közigazgatás magánjogias területe vonatkozásában. Ezzel szemben a német jog elkülöníti ezeket a csoportokat, nem vonja egy tárgykör alá a szabályozásukat. Azonban a két szabályozásban egy valami közös, hogy ezen szerződések mind a közérdek érvényre juttatását célozzák.

Ahány állam annyi megoldással találkozhatunk, a fentiekén túlmenően végül, de nem utolsósorban példaként hozhatnánk a portugál szabályozást is, ahol a közigazgatási jogalkotást, a jogalkalmazást, valamint a közigazgatási szerződések szabályait is egy általános törvényben rendezik (Pollák, 2019, 38). Természetesen mindezek alapján nehéz lenne állást foglalni egyik vagy másik állam szabályozása mellett vagy ellen, mindazonáltal egy dolgot mindenféleképpen le kell szögezni, továbbra is a közhatalmi aktusok primátusáról beszélhetünk, azonban nem kizárólagosan, hiszen a közigazgatás magánjogiasodásának folyamata elkerülhetetlen, és ahogy a példákkal szemléltettük is, nem haszontalan.

²⁵ 2011/11/0005 (Landesverwaltungsgericht Steiermark)

²⁶ Például Heinz Peter Rill, Ulrich Wagrandl, Hansjörg Sailer stb.

5. Záró gondolatok

A bevezető gondolatok között a magyar szakirodalom példáján keresztül vezettük fel a témát, úgy gondoljuk érdemes hasonlóképp lezárni is. Érdekes felvetés lehet zárásképp az a gondolat, hogy honnan hová jutottunk több, mint fél évszázad jogfejlődés alatt. A rendszerváltoztatás előtt hazánkban közigazgatási szerződésekről nem, csupán az államigazgatási megállapodásokról²⁷ beszélhettünk, amelyek olyan két- vagy többoldalú jogügyletek voltak, amelyeknek fő funkciója az államigazgatási feladatok megoldása, a szervezetek közötti együttműködés szabályozása volt (Berényi, 1984, 595). Emellett például Ádám Antal az államigazgatási jog által köthető szerződések körében határozta meg azt a példát, amikor Pécs megyei jogú Városi Tanács vb elnöke és a nehézipari miniszter helyettese megállapodást kötött, amely szerint a Pécsi Gázmű 1967. január 1-től a Nehézipari Minisztérium felügyelete alá került (Ádám, 1968, 122), ma már természetesen ilyen gyakorlattal nem találkozhatunk. Hatályos jogunk közigazgatási szerződésai sokkal inkább a közfeladatok hatékonyabb ellátását célozzák. A hatósági szerződések egyes ágazatokban való megjelenése – mint például az elektronikus hírközlés, a villamosenergia-szabályozás, vagy a médiaszabályozás területén – ugyan nyugat-európai mintákon alapul, azonban azok nem az uniós jogi szabályok átültetésén nyugszanak, hanem kifejezetten az egyes nemzeti hatóságok által preferált megoldásokként, vagy a piaci szereplők kívánalmaként (Kovács & Polyák, 2012, 123). Utóbbi szerepkör kapcsán hangsúlyozni kell, hogy a hatósági szerződés megoldásként szolgálhat az egyes jogsértések számának csökkentéséhez. Hiszen a szerződéskötéskor olyan jogkövetkezményeknek is alávetethet magukat az ügyfelek, amelyeket hatósági határozatban nem állapíthatna meg a hatóság, így ez túlmutathat az esetleges közigazgatási bírság megfizetésén. Így összegzésképp úgy gondoljuk, hogy még megannyi megoldási lehetőséget rejt magában a jogintézmény, amelynek kidolgozása a jövő feladata.

Hivatkozások

- Ádám A. (1968). Az államjogi és az államigazgatási jogi szerződések problémáiról. *Jogtudományi Közlöny*, 23(3), 121–129. Online: <https://shorturl.at/byOT5>
- Barabás G. (2018). Jogorvoslat. In Barabás G., Baranyi B., & Fazekas M. (Szerk.), *Kommentár az általános közigazgatási rendtartásról szóló törvényhez* (pp. 677–762). Wolters Kluwer.
- Bán D. (2019). Gazdasági jogi irányzatok a XX. századi német civilisztikában. *Corvinus Law Papers*, 2/2019, 1–10. Online: https://unipub.lib.uni-corvinus.hu/4093/1/CLP_201902.pdf
- Berényi S. (2005). A közigazgatási szerződések. In Fazekas M., & Ficzer L. (Szerk.), *Magyar közigazgatási jog – Általános rész* (pp. 309–315). Osiris.
- Berényi S. (1984). Az államigazgatási aktus. In Beck Gy., & Czéh Gy. (Szerk.), *Magyar államigazgatási jog. Általános rész* (pp. 573–614). BM.
- Fazekas J., & Szombati I. (2020). A fogyasztóvédelmi igazgatás joga. In Lapsánszky A. (Szerk.), *Közigazgatási jog. Szakigazgatásaink elmélete és működése* (pp. 612–635). Wolters Kluwer.
- Fábián A. (2018). *Közigazgatás-elmélet*. Dialóg Campus.

²⁷ Azonban ezidőben kifejezetten hangsúlyozták, hogy az államigazgatási megállapodás nem keverhető össze a közigazgatási szerződésekkel, amely a szocialista-kommunista felfogás szerint csak a „burzsoá” államok, mint Franciaország gyakorlatára irányadó jogintézmény volt.

- Gerber, D. J. (1994). Constitutionalizing the Economy: German Neo-liberalism, Competition Law and the “New” Europe. *The American Journal of Comparative Law*, 42(1), 25–84. <https://doi.org/10.2307/840727>
- Harmathy A. (1983). *Közigazgatás, szerződés, gazdaságirányítás*. Akadémia.
- Heintzen, M. (2003). *Grundkurs Öffentliches Recht III – Allgemeines Verwaltungsrecht*. Online: <https://shorturl.at/mqOQV>
- Horváth M. T. (2005). A közigazgatási szerződések szabályozási koncepciója. *Magyar Közigazgatás*, 55(3), 142–147.
- Kovács A., & Polyák G. (2012). Alternatív piacsabályozási eszközök. A hatósági szerződések, valamint az ön- és társszabályozás tényérése. *Infokommunikáció és Jog*, 9(50), 123–126.
- Kneih, B. (2010). *Verfassungs- und Allgemeines Verwaltungsrecht*. Facultas.
- Köbler, G. (2004). *Juristisches Wörterbuch*. Vahlen.
- Langrod, G. (1955). Administrative Contracts: A Comparative Study. *The American Journal of Comparative Law*, 4(3), 325–364. <https://doi.org/10.2307/837812>
- Langrod, G. (1956). *Traité Théorique et Pratique des Contrats Administratifs*. *The American Journal of Comparative Law*, 5(3), 530–531. <https://doi.org/10.2307/837101>
- Nagy M. (2021). A rózsza neve, avagy recenzió Várhomoki-Molnár Márta: A közigazgatás szerződései és a koncessziók Európában című könyvéről. *Közbeszerzési Jog*, 3(5), 58–62.
- Nagy M. (2022). Szerződés a közigazgatási jogban. *Jogtudományi Közlöny*, 77(4), 137–146.
- Patay G. (Szerk.). (2020). *A közbeszerzés joga - Kommentár a gyakorlat számára*. HVG-ORAC.
- Pollák K. (2019). *A magyar és a francia közigazgatási eljárásjogi kodifikáció összehasonlító vizsgálata* [PhD értekezés]. Nemzeti Közszolgálati Egyetem. <https://doi.org/10.17625/NKE.2019.037>
- Seereiner I. A. (2021). *A közigazgatási szerződések*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem. Online: <https://shorturl.at/tPX36>
- Vadál I. (2006). *A közigazgatási jog kodifikációja. Stabil kormányzás, változó közigazgatás*. Dialóg Campus.
- Valló J. (1939). A service public eszméje a mai francia közigazgatási jogban. *Közigazgatástudomány*, 2(2), 84–105. Online: <https://shorturl.at/biHRU>
- Várhomoki-Molnár M. (2012). A közigazgatás szerződéseinek típusai az Európai Unióban és Franciaországban. *Jogi tanulmányok*, 16(2), 423–436. Online: <https://shorturl.at/BFKWX>
- Várhomoki-Molnár M. (2018). A közigazgatás által kötött szerződés, közigazgatási szerződés. *Jogi tanulmányok*, 1, 532–541. Online: <https://shorturl.at/fikO5>
- Várhomoki-Molnár M. (2021). *A közigazgatás szerződése és a koncessziók Európában*. Wolters Kluwer.
- Weber, K. (2016). *Der Staat im Schafspelz der Privatwirtschaftsverwaltung*. Online: <https://shorturl.at/auDOQ>
- Wolff, H. A. (2017). Der Vergleichsvertrag wegen Rechtszweifeln. *Verwaltungsarchiv*, 108(2), 197–215. <https://doi.org/10.1515/verwarch-2017-0203>